

МИГЛЕНА НИКОЛЧИНА
РИСКОВЕТЕ НА
ЧОВЕЧНОСТТА

chitanka.info

Един сфинкс, обезобразен, като че ли разяден от проказа, е пространственият център на събитията в „Машината на времето“ и през неговите невиждащи очи ни гледа Уелсовата представа за вечността. Тази представа е въплътена не в самия сфинкс, прастария човешки символ за битие, надмогнало времето, така както загадъчният каменен идол се възвисява над пясъците на пустинята — вечността за Уелс е тъкмо проказата, разяждаща неговия образ, тя е необозримост от безмилостни промени, а не пребъждане и неподвижност, не тази каменна непроницаемост, не спокойният и величав антипод на земната суетня. В един от аспектите си „Машината на времето“ представлява именно приключение на илюзорната човешка представа за вечност, за изход от времевостта на света. Уелс подхвърля тази представа в света такъв, какъвто го разкрива съвременната му наука, превежда я през превратностите на една вселена, подчинена на втория закон на термодинамиката, подлага я на своя експеримент, съчетал теорията и фантазията, докато наивните ѝ очертания се разтопят в перспективата, която хладно обзира раждането и умираването на цивилизации и на галактики.

Този поглед към участието на човека от една нечовешка дистанция разкрива космическото като противостоящо на човека, като чуждо и враждебно на неговите цели. Космосът: — това е равнодушното към човека, нехайното спрямо съдбата му. Този възглед, достатъчно очевиден в мрачните заключителни пейзажи от „Машината на времето“, първия роман на Уелс, излязъл през 1895 г., е потвърден и в следващия — „Островът на д-р Моро“ (1896 г.). Този път обаче не чрез рисковано пътешествие по „четвъртото измерение“, а чрез друг фантастичен опит с времето, чрез времево сгъстяване, чрез метафорично „резюмиране“ на еволюцията в рамките на един научен експеримент. Еволюцията предполага особена наситеност на времето: тя като че ли го осмисля, „очовечава“ го. Еволюцията — това е времето като насоченост към човека, а в тази насоченост човекът е склонен да вижда нещо разумно, нещо сродно на себе си. В „Островът на д-р Моро“ обаче времето сгъстяване разкрива еволюцията като ад, скотобойна, „дом на болката“ и в крясъците на зверовете, които чрез изгаряща болка трябва да бъдат превърнати в хора, добива глас цялата мъка на света. Страданието е нечовешко, а и резултатите му са съмнителни от гледна точка на човечността. Звярът прозира не само

през зловещите хибриди на д-р Моро, но и през „истинските“ човеци в романа, а гротескната литания на зверочовеците, в която сечете целият абсурд на една насилствена човечност, нелепите заповеди от рода на „да не се ходи на четири крака“, в последна сметка едва ли се различават особено от вечно нарушаваното библейско „не убивай“. Така, съмнителна и по отношение на средствата си, и по отношение на резултатите си, еволюцията се разкрива като закон за човека отвъд човека, като закон, който го вае, нехаейки за неговите собствени схващания за човечност: тя е още една проява на аморалността на вселената и напълно естествено след всичко, което вижда на острова, Едуард Прендик губи вяра в разумността на мирозданието.

В основата на първите два романа на Уелс, с други думи, стои противопоставянето на космос и етика, природа и разум. Но съгъстените краски в тези ранни творби не са несъвместими с утопизма от втория период в творчеството на Уелс. Характерно за неговия утопизъм е, че той се гради върху доверие в човешкия разум и изобщо във възможността чрез знание и наука да се противодействува на враждебните към човека космически сили; той извира от една съзнателно възприета позиция на съпротива, на борба с природното. Този утопизъм има за своя основа убеждението, че прогресът на обществото ще дойде не чрез имитация на космическия процес и още по-малко чрез опит за бягство от него, а в борба, в конфронтация с него. И ако творбите от първия период на Уелс са мрачни, то е защото в тях човекът не успява да заеме тази градивна човешка позиция. И „Машината на времето“, и „Островът на д-р Моро“ са по същество романи за зле употребения разум — така както „Невидимият човек“ или „Вой на световите“ са романи за злоупотребения разум. Фаталната грешка в „Машината на времето“ е в опита за отбягване на реалния космически процес; „Островът на д-р Моро“ — в опита за имитация на този процес. Това са романи за изгубения път, за проиграната позиция на разумността.

Така „Машината на времето“ показва, че мечтата по „райско“ блаженство, която е всъщност мечта по изход от даденостите на света, е една опасна и празна мечта. „Раят“ е сферата, възвисена над естествените закони, „отбягнала“ космическия процес. Елоите въплъщават тъкмо този идеал за ангелическо съществуване, изящно и безвредно, красиво и „невинно“ — то протича сред „градината“ на

една напълно покорена природа. Но това „ограждане“ срещу враждебните на човека сили, това самозатваряне в един херметичен и неизменен Едем се оказва по-скоро отказ да се посрещне реалната проблематика на битието, отказ да се види реалното положение на човека. Естествена проява на този отказ е отмирането на човешкото любопитство, — трайното нежелание — и невъзможност — елоите да се вгледат в застрашаващата ги отвън и отвътре опасност, в очебийния факт, че човекът се е „раздвоил“ и че техният рай се компенсира от ада на морлоките, а „туберкулозната“ им красота на изнежени създания се заплаща със свръхжизненото уродство на „демоничните“ подземни обитатели. Ограденият от суровата борба с природното разум, укритият от космическите Закони разум, потърсил спасение в своя изкуствен рай, се оказва заплашван и разрушаван отвътре: опитът да се избегне борбата, рискът, динамиката, които са единственият начин да се съществува в свят като нашия, се свежда до два вида деградация, до два пътя за загуба на разумността и в последна сметка до един път към самоунищожение.

Доколкото в гротескното израждане на човечеството на елои и морлоки Уелс екстраполира тогавашното състояние на буржоазното общество, призивът към скрито посрещане на проблемите, които вселената представя пред човека, протестът на Уелс срещу удобния навик да се затварят очите пред тревожните истини, е същевременно протест срещу отказа на собствените му съвременници да прозрат нехуманността на своя привичен свят, на своето общество. В космос, така малко загрижен за човека — мрачните пейзажи в края на романа се появяват, за да докажат това — всяко отвръщане от истината, всеки „рай на щрауси“ е гибелен. Да се вижда докрай, да знае — такъв е единствено човешкият път, такава е самата природа на разума. Да знае — но как? На д-р Моро не му липсват нито любознателност, нито енергия. Но в неговото знание има нещо нечовешко, има всъщност един съзнателен отказ от човечността: изучаването на природата, счита той, прави човека безжалостен като природата. В този втори роман на Уелс фаталната грешка на разума е в опита му да се отъждестви с космическите закони, да се изтръгне отвъд оста на радостта и страданието, които според д-р Моро съществуват за нас само докато пълзим в прахта. Тук безразличието към чисто субективното, ирелевантивното към закона (болката, чувството, а следователно

жалостта, състраданието) става начало на безчовечността. За разлика от мнозина свои следовници, които видяха в рационалното начало заплаха за човека, доколкото то е противопоставено на природното начало, Уелс е убеден, че разумът е безчовечен не като противопоставен, а именно като произтичащ от природата, като имитиращ природата с нейния аморализъм и нехайство към човека.

Така че за Уелс човечността е непрестанен риск. Тя изисква постоянна напрегнатост, динамика, отстояване — всяко отпускане, всяко самозабравяне води до отъждествяване с безчовечността на всемира. Всемирът е „неразумен“ — ако човешкият разум забрави това, ако се остави на подтика към саморазтваряне в една съвършена обективност, той парадоксално изменя на собствената си природа. Но и опитът за самозатваряне в своя собствен свят не води доникъде. Знанието като непрестанно движение, като неуморно укрепване на човечността — такава е задачата, благодарение на която някой ден (по думите на самия Уелс в „Откритие на бъдещето“) „съществата, засега потенциално заложили в нашите мисли и слабини, ще се изправят върху тази земя, както човек се изправя на столче, и със смях ще протегнат ръце сред звездите“.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.